

LIETUVOS ISTORIJA

Adolfas Šapoka

— — — — —
RIBOTO TIRAŽO
KOLEKČINIS LEIDIMAS

OBUOLYS

LIETUVOS ISTORIJA

Adolfas Šapoka

ĮVEDAMOJI DALIS

1. Tautos istorija ir jos mokymosi tikslas

Istorija yra praeities mokslas. Ji parodo, kaip žmonija gyveno seniau ir kuriuo būdu sukūrė dabartines savo gyvenimo formas. Tad istorija yra kartu ir dabarties mokslas. Parodydama, kaip susidarė dabartiniai kultūriniai, socialiniai ir politiniai santykiai, ji padeda ne tik juos suprasti ir įvertinti, bet ir šiek tiek numatyti, kaip gyvenimas plis toliau. Taigi iš jos galima pasimokyti ir ateities.

Yra bendroji žmonijos istorija ir atskirųjų tautų istorijos. Bendroji žmonijos istorija nagrinėja visos žmonijos kultūros raidą, tautų istorijos vaizduoja atskirų tautų praeitį. Vaizduodamas tautos praeitį, istorijos mokslas rodo, kad dabartinis jos gyvenimas ne atsitiktinis, bet ištisus amžius ėjusios raidos vaisius. Žmonių būdas, papročiai, pažiūros į įvairius visuomeninius reiškinius priklauso nuo tų aplinkybių, kuriomis tenka tautai gyventi. Todėl kiekvienos tautos būdas yra savotiškas. Istorija ir padeda suprasti savotiškąsias tautų savybes.

Mūsų tauta turi dabar daug įvairių – kultūrinių, socialinių, politinių ir tautinių – problemų, kurių visų šaknys glūdi praeityje. Todėl Lietuvos ir lietuvių tautos istorija turi parodyti senąją Lietuvos praeitį, turi išaiškinti, kaip susidarė dabartinės mūsų gyvenimo aplinkybės, kaip atsirado visos dabar sprendžiamos problemos. Žodžiu, parodžiusi tautos praeities gyvenimo kelią, istorija turi padėti suprasti ir dabartį.

2. Šaltiniai mūsų praeičiai pažinti

Tikrąją tautos praeitį nelengva susekti. Istorijos mokslas tam dalykui turi naudotis įvairiausiais šaltiniais. Geriausias istorijos šaltinis yra likę senoviniai raštai.

Rašto paminklai Lietuvoje gana vėlyvi, nes senų senovėje lietuviai savo gyvenime apsieidavo be rašto. Pačių pirmųjų rašytinių žinių apie lietuvius duoda svetimšaliai, kuriems tekdavo susidurti su lietuviais, – būtent skandinavai, vokiečiai, lenkai ir rusai. Šitų istorinių žinių randame jų kronikose, arba metraščiuose. Tai yra savotiškos senųjų laikų istorinės knygos. Pačioje Lietuvoje metraščių pradeda rasti tik XV a. pradžioje.

Bet kronikų ir metraščių duodamos žinios yra ne visos ir netikslios. Dažnai jų rašytojai papasakoja įvykius tendencingai, iškeldami savo artimuosius ir pažemindami nekenčiamuosius. Be to, dažnai tokie rašytojai, neturėdami tikslų žinių, daug ką iškraipo. Tiksliai jie aprašo tik tuos įvykius, kurie vyko patiems kronikų autoriams begyvenant, o apie anksčiau buvusius pripasakoja visokių pasakų. Apie kurį nors laikotarpį neturėdami žinių, jie prasimano visokių spėliojimų. Istorikai, norėdami atitaisyti jų prasimanymus ir klaidas, naudojami dokumentais, kurie negali būti tendencingi, nes jie būdavo rašomi kokiam nors reikalui.

Lietuvoje iki Jogailos ir Vytauto laikų net didžiojo kunigaikščio dvare nėra buvę kanceliarijų, todėl tėra atsitiktinai išlikusių to meto raštų. Iš jų paminėtini kunigaikščių susirašinėjimai su užsieniu (jų ir jiems rašyti laišakai), sutartys su užsieniu, o nuo XIV a. pabaigos jau pradeda rasti įvairių vidaus dokumentų: apdovanojimų, privilegijų, valdovų įsakymų, pranešimų iš provincijų ir t. t. Vėliau tokių raštų vis daugėja. Nuo XV a. vidurio didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje jau vedamos siunčiamųjų ir gaunamųjų raštų knygos, saugomi jų nuorašai. Taigi susidarė tokių dokumentų archyvas, žinomas Lietuvos metrikos vardu, kurs išliko iki mūsų laikų. Nuo XV amžiaus kanceliarijų ir raštų saugomųjų įstaigų, arba archyvų, jau pradeda rasti ir vyskupijose, prie bažnyčių, o vėliau – teismuose, kitose valstybės įstaigose ir bajorų dvaruose.

Be reikalingų raštų, istorijos mokslui dar labai svarbi senovės korespondencija (laiškai). Daug ką apie senovės žmonių gyvenimą pasako likę įstatymai, atskirų įvykių aprašymai ir veikėjų

atsiminimai. Tiesa, atsiminimų autoriai dažnai įvykius aprašo su subjektyviai ir tendencingai, todėl, norint susekti tiesą, reikia juos lyginti savitarpį arba su dokumentais. Be to, nuo XVI a. spaudoje pradeda rasti atskirų poleminių brošiūrų, o nuo XVIII a. vidurio jau pasirodo ir laikraščių, kuriuose suminimi visi svarbiausi įvykiai.

Dar labai didelę reikšmę istorikams turi įvairių svarbesnių įvykių aprašymai, pvz., seimų dienoraščiai, derybų protokolai, dvarų inventoriaus sąrašai, sąskaitos, mokesčių knygos, muitinių knygos ir t. t. Pagaliau dar vienas neretas rašytinis šaltinis yra įvairūs užrašai ant pastatų, paminklų, kapų ir t. t.

Visais šitais šaltiniais naudojasi istorikai. Bet labai dažnai dar ir tų šaltinių esti per mažai. Pasitaiko klausimų, į kuriuos negali atsakyti nė vienas rašytinis šaltinis. Tada istorikai griebiasi įvairių nerašytinių medžiaginės ir dvasinės kultūros palaikų.

Medžiaginės kultūros palaikai yra išlikę įvairūs senovės žmonių naudoti daiktai, įrankiai, ginklai, pastatai (pvz., pilys ir piliakalniai), kapai ir t. t. Visais tais daiktais rūpinasi specialus senienų mokslas, kurs vadinasi archeologija. Archeologiniai radiniai (iškasenos) rodo, kaip žmogaus kadaise gyventa, kaip jo gintasi nuo priešų, su kuriais kraštais turėta prekybinių ir kitokių santykių; laidojimo būdas, kapų įrengimas ir juose randami daiktai rodo net ano meto žmogaus pažiūras į pomirtinį gyvenimą. Taigi archeologinės liekanos papildo istorines žinias, randamas raštuose.

Tie laikai, kurie paliko rašto paminklų, vadinasi istoriniais laikais. Tačiau yra laikų, kurie nepaliko jokių rašytinių liudijimų apie žmonių gyvenimą. Tai priešistoriniai laikai. Priešistorinių laikų pagrindinis šaltinis ir yra archeologų randamos ir tiriamos senienos, arba medžiaginės kultūros palaikai.

Dvasinės kultūros palaikai yra kalba, žodinė kūryba ir įvairūs papročiai bei apeigos. Kalba yra taip pat gana svarbus istorijos šaltinis. Joje atsispindi tautų savitarpio santykiai. Pavyzdžiui, jei mes, neturėdami kurio nors savo žodžio, vartojame svetimą, tai reikia manyti, jog ir jo žymimą daiktą būsime gavę iš svetimos tautos. Ir priešingai,

jei svetima tauta kurį daiktą vadina lietuvišku vardu, tai ir tą daiktą ji bus pasiskolinusi iš lietuvių. Jei kelios tautos keletą daiktų vadina vienos kilmės žodžiu, tai iš to daroma išvada, kad tų tautų kada nors būta vienos tautos ir kad su tais daiktais jų susipažinta dar draugėj tebegyvenant. Tikras išvadas čia, žinoma, gali daryti tik kalbotyros specialistai. Jie labai daug padeda istorijai, nustatydami, be to, iš kurios kalbos yra kilę vietovardžiai. Jei, pvz., kuriose srityse nuo senų laikų daugybė vietovardžių yra lietuviški, tai aišku, kad ten gyventa lietuvių, nors dabar jų ten ir nebebūtų. Taigi geografiniai vardai, kurių, kaip pastebėta, nepakeičia nė naujieji krašto gyventojai, yra labai geras krašto praeities liudininkas.

Nemažas istorinis šaltinis dar yra žodinė kūryba, arba tautosaka (folkloras), t. y. padavimai, dainos, pasakos, burtai, prietarai ir t. t. Tiesa, eidami iš kartos į kartą, tautosakos kūriniai labai kinta (pvz., juose keičiami vardai) ir taip nutolsta nuo istorinės tikrovės. Tačiau kritiškai tautosakos tyrinėjimo metodas gali surasti istorinės tiesos pagrindą ir tautosakoje. Todėl istorikai naudojami įvairiais tautosakos kūriniais. Kai ką paaiškina ir tautoje likusios apeigos, papročiai ir prietarai. Mat ir juos pagimdė tam tikros gyvenimo sąlygos, tam tikri įsitikinimai, tad ir jie yra senovės liudytojai. Reikia tik mokėti juos suprasti.

Kaip matome, istorikų naudojami šaltiniai yra labai įvairūs; jiems tenka naudotis net ir kitų mokslų – archeologijos, kalbotyros ir t. t. – duomenimis.

3. Mūsų istorijos šaltinių rinkiniai

Istorijos mokslo naudojamos medžiagos yra labai daug ir įvairios. Kad būtų visiems istorikams prieinama, jau iš seno ji visa grupuojama ir saugojama tam tikrose įstaigose. Pagal šaltinių rūšis yra steigiamos ir jų saugomosios įstaigos: atskirai renkami ir saugomi rašytiniai paminklai, atskirai medžiaginės kultūros paminklai, atskirai dvasinės kultūros palaikai.

Rašytiniai šaltiniai saugomi ir tvarkomi tam tikrose įstaigose, vadinamose archyvais. Lietuvos istorijai svarbiausias yra buvusios Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos archyvas. Lietuvos archyvas buvo pradėtas organizuoti Algirdo laikais. Iš pradžių jis buvo valstybės ižde. Jame buvo saugomos įvairios sutartys su užsienio valstybėmis ir kiti svarbūs dokumentai. D. kunigaikščio Kazimiero laikais archyvą jau laikė ir kunigaikščio kanceliarijoje. Iš pradžių čia buvo saugomi tik valdovo dovanojimų raštai, o vėliau tam tikrose knygose buvo surašomi ne tik dovanojimai, bet ir teismų sprendimai, seimų nutarimai ir kiti valdžios aktai. Šitos nuorašų knygos buvo vadinamos *Metrika*. Visas susidaręs archyvas vadinamas *Lietuvos metrika*. Į tą archyvą buvo kraunama medžiaga iki pat nepriklausomybės galo. Lietuvą užėmus rusams, jis buvo išvežtas į Rusiją ir dabar yra Maskvoje.

Be šito Metrikos archyvo, senojoje Lietuvos valstybėje buvo dar *teismų archyvų*, kuriuose buvo saugomos ne tik teismų bylos, bet ir visokių sutarčių, testamentų ir kitokių piliečių dokumentų nuorašai. Mat tada nebuvo notarų, ir visoki aktai, kad gautų juridinę galią, turėjo būti įrašyti į teismų knygas. Kol buvo gyva valstybė, visi tie archyvai buvo teismuose; Lietuvą užėmus rusams, jie buvo suvežti į Vilnių. Iš jų sudarytas vadinamasis *Centrinis Vilniaus archyvas*, kurs tebėr ir dabar. Be to, iš senovės dar yra likusių miestų archyvų, kur buvo saugomi miestų valdybų (magistratų) raštai. Pagaliau labai daug visokių dokumentų yra prie bažnyčių, vienuolynuose ir senuose dvaruose. Nemaža dokumentų ir šiaip senų raštų yra privačių asmenų rankose. Dabar visi tie dokumentai renkami ir saugomi mūsų valstybės archyve, nes tik kartu su kitais dokumentais jie gali turėti didelę reikšmę, tuo tarpu kiekvienas skyrium dažnai mums nieko nepasako.

Rusams valdant taip pat buvo atsiradusių archyvų; svarbiausi iš jų dabar yra Vilniuje. Juose surinkti Vilniuje buvusių rusų valdžios įstaigų dokumentai. Buvusios Kauno gubernijos įstaigų archyvai dabar saugomi Kaune, vadinamajame *Centriniame valstybės archyve*. Iš kitų dabar Kaune esančių archyvų paminėtini dar

Arkivyskupijos, Kauno miesto ir įvairių valdžios įstaigų archyvai.

Be archyvų, labai daug medžiagos dar saugoma prie didžiųjų bibliotekų, kurios visos turi ir rankraščių skyrių. Į dabartines bibliotekas pakliūva senovės kultūrinių įstaigų (pvz., vienuolynų, mokyklų) ir privačių asmenų bibliotekos, kuriose rankraščiai buvo saugomi nuo senovės. Tuo būdu bibliotekose atsidūrė daugumas kronikų, metraščių, atsiminimų ir k. senų ir retų rankraščių. Bet bibliotekose esti nemaža ir šiaip dokumentų, ypač originalų, kurie surenkami iš privačių asmenų. Toksai rankraščių skyrius yra ir mūsų Vytauto D. universiteto bibliotekoje.

Svetimų kraštų archyvai. Nė viena tauta neturi visos savo istorinės medžiagos savam krašte. Daug tos medžiagos visada esti saugoma kitų kraštų archyvuose ir bibliotekose: dalis jos ten atsiduria karo metu, o kita susidaro ten savaime, valstybėms bendraujant. Ir Lietuvos istorijos medžiagos didelė dalis yra svetur. Pvz., dalis jos per karus buvo išvežta į Švediją; Rusija daug jos išvežė, užėmusi Lietuvą; unijos laikais nemaža jos pateko į Lenkiją, o vėlesniais laikais daug medžiagos ten išvežė sulenkėję mūsų dvarininkai. Pagaliau tų pačių dvarininkų nemaža jos išvežta į Prancūziją, Italiją ir Vokietiją.

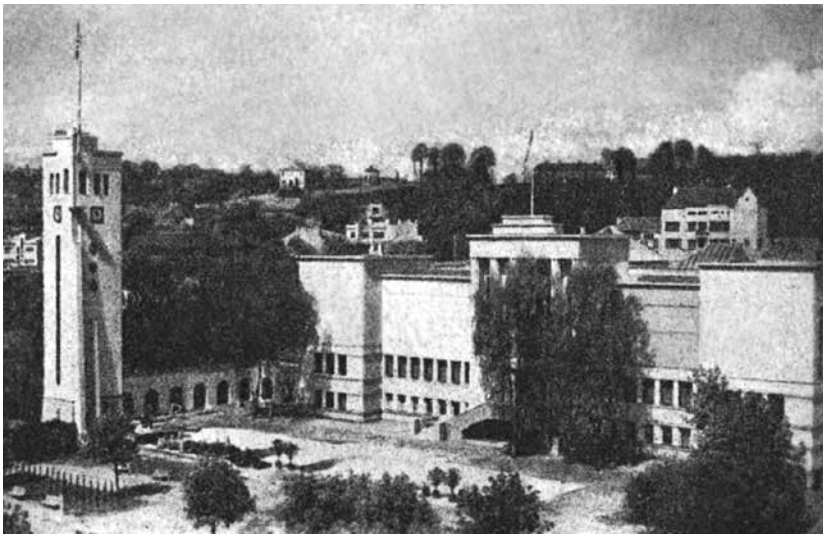
Mums itin svarbūs archyvai tų kraštų, kurie praeityje turėjo santykių su Lietuva. Čia visų pirma reikia paminėti Rusijos archyvus, kuriuose yra daug medžiagos ne tik išvežtos iš Lietuvos (pvz., Lietuvos metrika), bet ir susidariusios vietoje, nes šis kraštas, Lietuvos kaimynas, visada turėjo su Lietuva daug visokių santykių. Nuo seniausių laikų Lietuva labai daug turėjo įvairių santykių ir su vokiečių ordinais, o vėliau – su vad. Prūsais, todėl labai daug medžiagos yra Karaliaučiaus, Dancigo ir Berlyno archyvuose. Taip pat nuo senų laikų Lietuvos valstybė turėjo daug reikalų su popiežium, todėl nemaža medžiagos yra ir Vatikano archyve (iš tų laikų, kai buvo rūpinamasi Lietuvos krikštu, o vėliau – Lietuvos Bažnyčios organizavimu). Bet daugiausia medžiagos yra Lenkijoje, Varšuvos ir Krokuvos archyvuose; ypač jos gausu iš tų amžių, kai Lietuva

gyveno susirišusi, o vėliau unijoje su Lenkija. Be to, sulenkėję mūsų dvarininkai čia perkėlė savo šeimų dokumentus.

Istorinių šaltinių spausdinimas. Archyvuose esantys svarbiausi šaltiniai, kad būtų lengvai prieinami istorikams, dabar specialiai spausdinami. Atskirais leidiniais išspausdinti ir Lietuvos istorijos šaltiniai: kronikos su metraščiais, daugybė dokumentų, atsiminimų ir t. t. Tik, deja, lig šiol viską spausdino svetimieji, kurie, turėdami savo tikslų, dažnai tendencingai parinkdavo šaltinius. Tik dabar nepriklausomoje Lietuvoje jau patys lietuviai pradeda spausdinti mūsų istorijos šaltinius. Bet ne prie visų šaltinių (ypač Lenkijos ir Rusijos) dar galima prieiti.

Senienos. Tiek renkami ir saugomi istoriniai rašto paminklai, tiek saugomi ir archeologų surenkami medžiaginės kultūros palaikai. Jie aprašomi, sugrupuojami ir laikomi specialiuose muziejuose.

Mūsų krašto senienos irgi išblaškytos po viso pasaulio muziejus, bet ypač daug jų yra Lenkijoje, Rusijoje ir Vokietijoje. Lietuvoje dabar kuriamas centrinis Vytauto Didžiojo muziejus Kaune.

Vytauto Didžiojo muziejus.

Nemaža muziejų yra ir provincijoj (Klaipėdoj, Šiauliuose, Panevėžy, Telšiuose, Kėdainiuose, Biržuose ir kitur).

Dvasinės kultūros palaikai, arba tautosaka, taip pat yra renkama, rūšiuojama ir spausdinama. Spausdinami padavimai, dainos, pasakos, priežodžiai bei patarlės, papročių ir apeigų aprašymai ir t. t. Visa tai svarbu daugeliui kitų mokslų, bet tuo pasinaudoja ir istorikai. Pas mus tą darbą dabar tvarko Tautosakos taryba ir Tautosakos archyvas.

4. Lietuvos istorijos mokslas

Pirmieji Lietuvos istoriją pradėjo moksliskai tyrinėti svetimšaliai – rusai, lenkai ir vokiečiai. Jiems, žinoma, pirmiausia rūpėjo savo tikslai, o ne istorinė tiesa. Todėl jų sukurtas Lietuvos istorijos mokslas buvo tendencingas. Tos tendencijos Lietuvos istorijoje pradėtos valyti tik pastaraisiais laikais, kai ją pradėjo tyrinėti patys lietuviai.

Seniausieji Lietuvos istorijos raštai prasideda Vytauto laikais.

Motiejus Strikauskis. 1548–1582 m.
(Raižinys, pridėtas prie jo „Kronikos“
1582 m. leidimo.)

Tai pirmosios Lietuvos kronikos. XVI a. viduryje atsiranda daugybė tokių kronikų. Keletas jų pateikia net ištisą Lietuvos istorijos apžvalgą. Pirmosios jų buvo rašomos ta pačia gudų kalba, kuria buvo rašomi visi vidaus reikalų raštai. XVI a. gale (1582 m.) pasirodo pirmoji spausdinta Lietuvos istorija, lenkiškai parašyta (Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio globojamojo) lenko Strikausko. Antroje XVI a. pusėje kaunietis jėzuitas A. Vijūkas-Kojelavičius parašė lotyniškai Lietuvos istoriją – „Historia Lituana“

(2 t.). Tas darbas ir buvo paskutinis veikalas nepriklausomojo gyvenimo laikais. Toliau Lietuvos istoriją tyrinėja tik XIX a. pradžioje Vilniaus universiteto profesoriai ir jo auklėtiniai. Daugumas jų rašo lenkiškai, bet jie išleidžia ir pirmuosius veikalus, rašytus lietuviškai. Tai buvo darbai Vilniaus universiteto auklėtinio S. Daukanto, kuris parašė net kelis Lietuvos istorijos veikalus („Darbus senovės lietuvių ir žemaičių“, „Būdą senovės lietuvių“, „Lietuvos istoriją“ – 2 t.). O vysk. Valančius parašo Žemaičių vyskupystės istoriją (2 t.). Iš šito periodo Lietuvos istorikų, rašiusių lenkiškai, reikia paminėti Lydos bajorą T. Norbutą, kuris nuo 1835 iki 1841 m. išspausdino didžiulį 9 tomų veikalą, pavadintą „Lietuvių tautos istorija“. Jis buvo inžinierius, o ne istorikas, todėl jo veikalas nepasižymi moksliskumu.

Kai 1832 m. rusų valdžia uždarė Vilniaus universitetą, jo sukeltas susidomėjimas Lietuvos praeitimi dar kurį laiką išliko. Tą darbą tęsė Vilniuje susibūrę uždaryto universiteto auklėtiniai ir kiti šviesesni Lietuvos bajorai. Bet apie XIX a. vidurį, ypač po antrojo lenkmečio (1863 m.), kai rusų valdžia išdraskė

A. Vījūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ I d. viršelio lapas.
(Istorija spausdinta 1650 m.
Dancige.)

Teodoras Norbutas (1784–1864 m.).

visus Lietuvos bajorų kultūros židinius, tas darbas buvo apleistas. Lietuvos istorijos tyrinėjimas perėjo į rusų ir lenkų rankas.

Rusai domėjosi Lietuvos istorija dėl savo politikos tikslų. Jiems rūpėjo įrodyti, kad senovės Didžioji Lietuvos Kunigaikštija, kuriai priklausė didžiuliai rusų žemių plotai, buvusi veikiama rusiškos kultūros ar net visai rusiška valstybė, kad ji tik iš vardo tebuvusi lietuviška, todėl ir istorijoje jie ieškojo argumentų šitai savo tezei paremti.

Lenkai ėmė rūpintis Lietuvos istorija, norėdami sugriauti rusų tezes ir įrodyti, kad Lietuva buvusi jų kultūros veikiama, kad ji sudariusi su Lenkija vieną valstybę ir kad jos visuomenė buvusi lenkiška. Tiesa, lenkiškai buvo rašomi Lietuvos istorijos veikalai ir anksčiau, t. y. Vilniaus universiteto laikais, bet tada rašė daugiausia iš Lietuvos kilę bajorai, kurie nors ir kalbėjo lenkiškai, tačiau labai mylėjo savo kraštą ir didžiavosi jo garsia praeitimi, todėl stengėsi parodyti didingą savo krašto praeitį. O naujesiems lenkų istorikams labiausiai rūpėjo išgarbinti kultūrinę Lenkijos misiją, įrodyti, kad lenkai apšvietę „barbarus“ pagonis lietuvius.

Vokiečiai ėmė Lietuvos istoriją tyrinėti vėl savais tikslais. Jie Lietuvos pasienį atsirado kaip atėjūnai, nukariaavę lietuvių gimines. Todėl jų istorikai stengėsi iškelti savo tautos nuopelnus ir pateisinti tų žemių užgrobimą. Dabar vokiečiai net stengiasi įrodyti, kad jie turį istorinių teisių visam Pabaltijy, o ypač Lietuvai grįžusiam Klaipėdos krašte.

Dabartinė Lietuvos istorijos būklė. Lig šiol, kaip matėm, Lietuvos istoriją rašė svetimieji, kiekvienis vis savo tikslais: rusai stengėsi įrodyti, kad Lietuva buvusi rusiška, lenkai – kad ji buvusi lenkiška, o vokiečiai norėjo įrodyti, kad jų užgrobtos žemės priklausančios jiems teisėtai ir kad jie turį teisių net į didesnius plotus. Taigi niekas nesirūpino pačiais lietuviais. Todėl dabar lietuvių istorikams tenka iš naujo pervertinti visus tuos svetimtaučių darbus ir parodyti tokią savo tautos praeitį, kokia ji tikrai yra buvusi. Šis darbas pradėtas dar visai neseniai, ir dar nedaug jo tenudirbta, ne viskas dar išaiškinta. Todėl turės dar kisti supratimas ir pažiūra į daugelį mūsų praeities klausimų.

PIRMOJI DALIS

Priešistorinis laikotarpis

1. Pabaltijo ir Lietuvos žemės paviršiaus susiformavimas

Žemė, kaip žinome, iš pradžių buvusi žėrinti ugninė masė. Ilgainiui, atiduodama šilimą šaltai erdvei, ji vėso ir klojosi pluta. Žemės pluta, nors labai jau sustorėjusi, bet ir dabar dar vietomis smunka arba kyla aukštyn, raukšlėjasi. Seniau tas atsitikdavo dar dažniau. Nuo to priklausė jūros kaitaliojimasis su sausuma, kitaip sakant, jūros ir sausumos svyravimai. Antai Lietuvos paviršiaus žemės plutai svyruojant, t. y. iškylant ir nusileidžiant, jūra su sausuma čia kaitaliojasi net kelis kartus. Dabartinė mūsų krašto sausuma yra atsiradusi tik po 6 jūros periodų. Jos amžius, skaitant metais, bus jau milijoninis.

Bet per pastaruosius 800 000 metų mūsų ir didelės Europos dalies paviršių dar labai pakeitė ledynai. Anksčiau mūsų kraštuose klimatas buvo šiltesnis, ir čia augo šiltųjų kraštų augalai. Bet vėliau dėl tam tikrų priežasčių klimatas ėmė šalti, ir nuo gausių vandens kritulių Skandinavijoje ėmė augti didžiulis ledynas, kurio storis siekė net 2 km. Amžiams bėgant, jis vis didėjo ir, slinkdamas į pietus, apėmė visą šiaurės ir vidurio Europą. Vėliau, po kelių dešimčių tūkstančių metų, klimatas vėl atšilo, ledynai ištirpo, atsirado augalų ir gyvulių, bet paskui šaltis pasikartojo iš naujo. Iš viso Europoje yra buvę net keturi tokie ledynų laikotarpiai, bet pas mus, Lietuvoje, ir visam Pabaltijy tėra buvę vos du.

Mūsų krašto paviršių galutinai suformavo tie ledynai. Pirmiausia ledynas atslinkdamas išvagojo ir išrausė paviršių, paskui tirpdamas jis apklojo žemę iš visur suneštomis nuosėdomis ir pagaliau žemės paviršių galutinai aplygino tirpstančių ledynų vanduo. Dabartinę

išvaizdą kraštui davė antrasis ledynas. Tuomet ištirpęs ledyno vanduo tekėdamas išrausė didžiules vagas, kurios dabar mums atrodo slėniai, sudarė dabartines mūsų upių vagas, o kai kuriose ledyno išgraužtose daubose, neprasimušęs srovėmis, vanduo sudarė gilius ežerus.

Lietuvoje ledyno storis buvo apie 150 metrų. Kadangi ledynai tirpo ne vienu laiku, o palengva iš pietų į šiaurę, tai paskučiausiai iš ledo išsivadavo žemaičių kraštas. Ledyno vanduo tuo tarpu tekėjo į Vyslos ir Dniepro baseinus. Nemuno žemupys tebebuvo po ledais, žemutinė jo vaga susidarė vėliau. Bet ir jai susidarius rytų Lietuvos vandenys dar ilgai tekėjo senosiomis vagomis. Kai ledynas dar tebebuvo apklojęs Žemaičius, jo pakraštyje, apie Kauną, buvo daugybė susitelkusių vandenų. Iš čia dabartine Nemuno vidurupio vaga vanduo tekėjo priešingai šiandieninei Nemuno tėkmei – į pietus. Kita srovė tekėjo dabartine Neries vaga, irgi priešingai šiandieninei jos tėkmei, taigi – į rytus. Ten šis vanduo susiliedavo su dabartiniu Merkiu, kuris tada buvo didžiausia vandens nutekėjimo vaga. Į jį taip pat patekdavo ir ta srovė, kuri tekėjo į pietus dabartine Nemuno vidurupio vaga. Visas tas vanduo patekdavo į Bugą, o juo – į Vyslą. Ledams pasitraukus toliau į šiaurę, atsirado dabartinė žemutinio Nemuno vaga. Kadangi iš minėtų Kauno apylinkėse buvusių vandenų šita vaga pasiekti jūrą buvo daug arčiau, tai srovė čia buvo daug greitesnė ir vis didėjanti, o į pietus ir į rytus tekančios srovės silpo. Pagaliau vanduo tiek nuslūgo, kad takoskyra, skyrusi tekančias iš čia į rytus ir į vakarus upes, buvo prarausta. Tada pakeitė savo tėkmę Neris. Jos ryšys su Merkiu nutrūko. Po kiek laiko dabartinis Nemuno vidurupis pralaužė Alytaus aukštumą ir, pakeitęs tėkmės linkmę, kartu su Merkio vandenimis prisijungė prie Nemuno žemupio, tekančio į vakarus. Dabartinis Nemuno aukštupys tada tebetekėjo į Dniepro baseiną, bet, pralaužęs Gardino aukštumą, ir jis pasuko į šiaurę Kauno link. Taip susiformavo dabartinės centrinės Lietuvos vandenų vagos. Beje, Nemuno žiotys tuomet buvo labai plačios, o jūra ilgą laiką buvo daug arčiau: ji siekė net dabartinę Tilžę ir Jūros upę.

2. Žmogaus atsiradimas ir seniausioji Lietuvos krašto kultūra

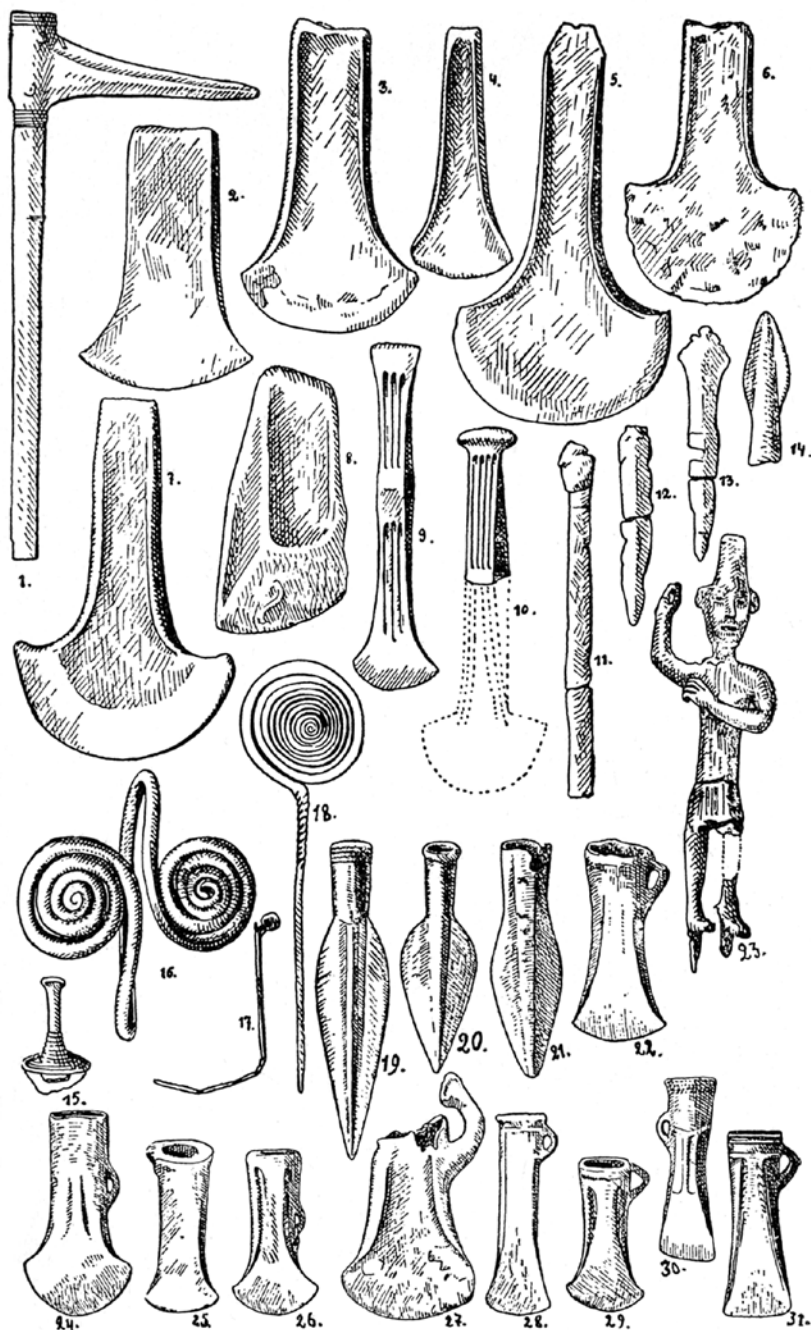
Pabaltijy dar prieš ledynų laikotarpį buvo labai šiltas klimatas. Čia vešėjo amžinai žaliuojantys augalai ir gyveno keisčiausi didžiuliai gyviai. Jūros pakrašty ir dideliame dabartinės jūros plote, kur tada buvo sausuma, augo ypatingos veislės pušų ir eglių, iš kurių gausingų sėklų ilgainiui susidarė mūsų gintaras. Tarpledyniniame laikotarpyje čia buvo ir didžiųjų mamutų. Kitur Europoje kartu su mamutais tarpledyniniais laikotarpiais gyveno ir žmogus, kuris tada naudojo prastai apdoroto akmens įrankius. Todėl tas laikotarpis vadinamas senesniojo akmens amžiaus (paleolito) laikotarpiu. Lietuvoje jokių šitos kultūros palaikų nesurasta, todėl negalima teigti, kad tuo laiku čia gyveno žmogus. Tačiau jis galėjo ir gyventi: jo kultūros palaikus galėjo sunaikinti užslinkę ledynai. Lig šiol taip pat nėra surasta jokių žmogaus gyvenimo palaikų ir iš pirmojo periodo po ledynų, kai mūsų kraštų augalai ir gyvuliai buvo panašūs į dabartinio Ledynuotojo vandenyno sričių tundros gamtą. Pirmieji žmonės mūsų krašte jau neabejotinai gyveno vidurinio akmens amžiaus (mezolito) laikotarpiu, kuris tęsėsi maždaug nuo 10 000 iki 3 000 m. pr. Kristų. Klimatas tuomet jau buvo panašus į dabartinį. Šio periodo Lietuvos gyventojai buvo klajokliai, mito žvėriena ir žuvimis. Jie sustodavo trumpam laikui ir apsigyvendavo smiltynuose, upių bei ežerų pakrantėse ir miškų aikštėse. Tokiose vietose dabar užtinkama jų buvusių stovyklų žymių su charakteringais titnago, kaulo ir rago įrankiais. Vienintelis prijaukintas gyvulys tuomet buvo šuo.

Apie 3 000 m. pr. Kr. žmonių gyvenime atsiranda naujų permainų. Žmogus, lig tol buvęs klajūnas, tampa sėslus, pradeda dirbti žemę, sėti javus ir auginti naminius gyvulius. Darbo įrankiai taip pat žymiai pagerėja, žmogus išmoka juos dailiai nušlifuoti. Šis laikotarpis vadinamas naujuoju akmens amžiumi, arba neolitu. Neolitas Lietuvoje tęsėsi maždaug iki 1 500 m. pr. Kr.

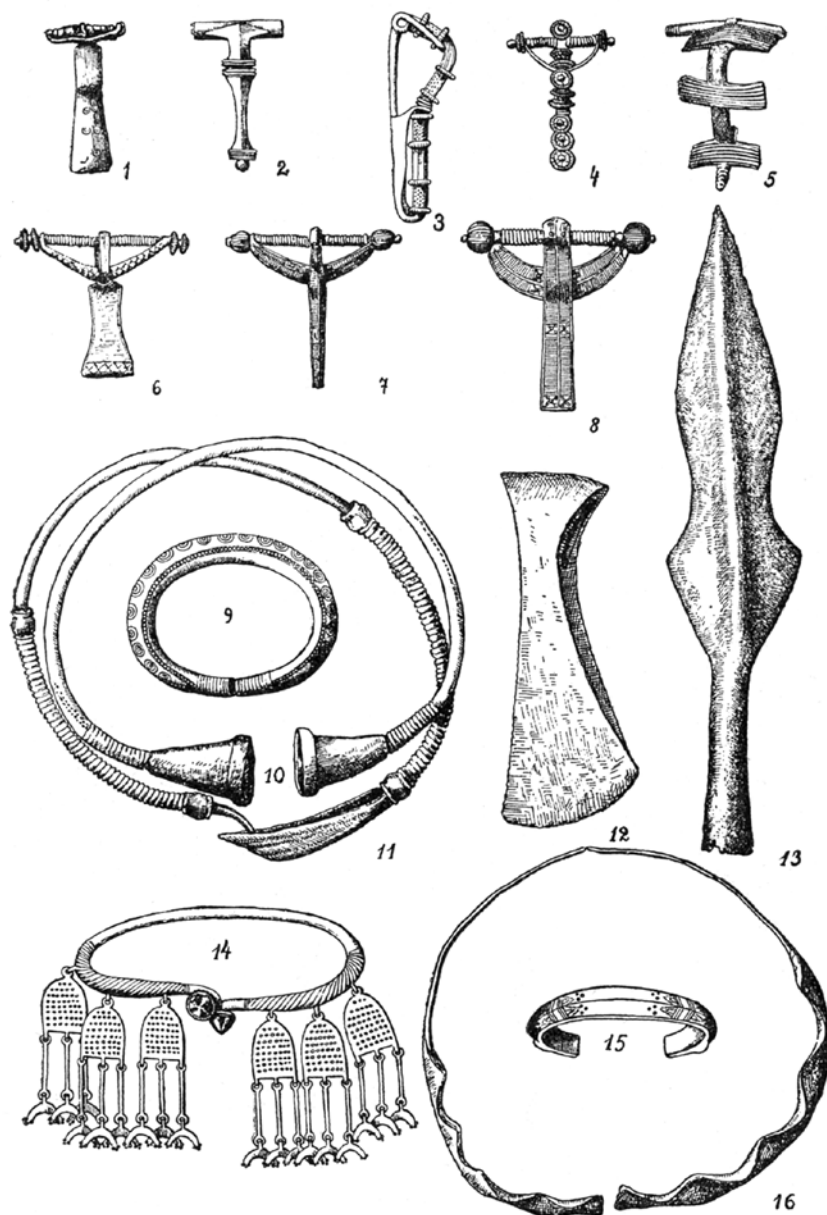

Lietuvos akmens amžiaus dirbiniai:

1–4 kauliniai harpūnai, 5–6 kauliniai durklai, 7–8 kauliniai kirvukai, 9 apskaldyto titnago įrankis, 10–12 akmens kirvukai, 13–15 titnaginiai iečių galai, 16–17 gintariniai amuletai, 18–22 gintariniai papuošalai, 23 puodas, 24 akmuo, ant kurio su kitu akmeniu trindavo pabertus grūdus, – savotiškos girmos.

Lietuvos žalvario (bronzos) amžiaus dirbiniai:
 1–10 kirviai, 11–13 kalavijai, 14, 19–21 iečių galai,
 15–21 papuošalai, statulėlė, 22, 24–31 kirviai.

Lietuvos geležies amžiaus dirbiniai:

1–8 fibulos (segtukai), 9 ir 15 apyrankė, 12 kirvis, 13 ieties galas,
10–12, 14 ir 16 antkakliai.

Skaitykite likusius
732 iš **752** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

„Tautos nebūna išžudomos, jos miršta pačios. Lietuvių
tauta nemirs, nes gyva jos dvasia.“

Adolfas Šapoka

Dar 1936 m. Adolfas Šapoka pirmasis parengė lietuvių istorikų rašytą „Lietuvos istoriją“, kaip jis pats nurodo, be kaimynų simpatijų ir antipatijų. Tai iki šiol nepralenktas veikalas, kuriame aiškiai ir glaustai pateikiama visa Lietuvos istorija nuo paleolito iki leidinio pasirodymo laikų.

„Lietuvos istorija“ – tai lietuvių Laisvės simbolis. Sovietmečiu daugybė tautiečių traukdamiės į Vakarus kartu pasiėmė ne ką nors kitą, bet būtent „Lietuvos istoriją“, o likę okupuotoje Lietuvoje paslapčiomis ją skaitė ir tokiu būdu išsaugojo savastį. Atkūrus nepriklausomybę „Lietuvos istorijos“ reikšmė neblėso – ji ir toliau žadino patriotinius jausmus ir vienijo tautą. Šiandien dėl neramumų kaimyninėse šalyse ir visame pasaulyje knyga išlieka svarbi kiekvienam lietuviui kaip neišsenkantis vilties ir stiprybės šaltinis.

„Kai 1944 m. liepos 9 d. ketinome apleisti Kauną, kadangi Raudonoji armija jau siekė Kauno priemiesčius, kiekvienas besitraukiantis su savimi ėmė tai, kas išsaugotina. Ką gi padariau aš? Iš savo kambario paėmiau vienintelę knygą – Adolfo Šapokos redaguotą „Lietuvos istoriją“, suvyniojau ją į toli, įdėjau į medinę dėžę ir užkasiau ją prie obels. Man, jaunam gimnazistui, ji buvo labai brangi, aš tikėjau, kad ją reikia išsaugoti, kadangi maniau greit grįšias ir ją atkasias. Tas „atkasimas“ užtruko 50 metų. Šiandien džiūdamasis galiu pasakyti, kad tai padariau pirmosiomis atgimimo dienomis, finansuodamas šios knygos leidimą 300 000 egzempliorių tiražu. Manau, kad „Lietuvos istorija“ turi būti pagrindas mums visiems.“

Prezidentas Valdas Adamkus

Lietuvių istorikas **Adolfas Šapoka** gimė 1906 m. vasario 13-ąją Grybeliuose, Utenos valsčiuje. 1929 m. jis baigė Lietuvos (dabartinio Vytauto Didžiojo) universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, po to žinias gilino Prahos ir Stokholmo universitetuose. 1932–1943 m. dėstė Vytauto Didžiojo bei Vilniaus universitetuose. 1944-ųjų birželį su šeima pasitraukė į Vokietiją, o 1948-aisiais apsigyveno Kanadoje, kur aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje bei toliau tęsė istoriko darbą. Mirė Toronte, 1961 m. Parašė daug studijų ir monografių Lietuvos istorijos tema, tačiau reikšmingiausia lietuvių istoriografijoje A. Šapokos ir kitų jaunų istorikų pirmą kartą parašyta mokslinė sintetinė „Lietuvos istorija“, išleista 1936-aisiais. Dėl šio veikalo didelio populiarumo įsigalėjo pavadinimas – *Šapokos istorija*.

ISBN: 978-609-484-101-9

9 786094 841019